

**1960'LAR TÜRKİYE SOSYALİST BASININDA ÇOK
PARTİLİ YAŞAM VE PARLAMENTARİZM
TARTIŞMALARI**

**DISCUSSIONS ABOUT PARLIAMENTARISM AND
MULTI PARTY LIFE IN TURKISH SOCIALIST PRESS IN
1960'S**

Ahmet Aykut ALTAY*

ÖZ

1960'lar Türkiye'de sol hareketlerin hem teorik hem de pratik alanda canlılık yaşadığı bir dönemdir. 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük alanı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri'yle yarışacak düzeye gelmesi, Arap Dünyasında ve Batı Avrupa'da sosyalizmin yükselmesi gibi çeşitli iç ve dış etmenlerin de katkısıyla Türkiye'de sosyalist fikirler geniş çevrelere ulaştı. Bu dönemde görülen teorik tartışmalar da pek çok sosyalist derginin sayfalarını doldurdu. Bu çalışmada bu dergilerden öne çıkanları metin incelemesi metoduyla incelenmiş; bu dergilerdeki parlamentarizm, darbe ve seçim tartışmaları kendi içinde Milli Demokratik Devrimciler ve Sosyalist Devrimciler olarak bölünen sosyalistlerin bu konulardaki fikirleri karşılaştırmalı olarak irdelenmiş ve bu yolla birbirleriyle olan farklılıklarının ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yön Hareketi, Milli Demokratik Devrim, Türkiye İşçi Partisi, Parlamentarizm, Darbe.

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ahmetaykutaltay@akdeniz.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5979-1140>.

* Makale Geliş Tarihi: 02.10.2018
Makale Kabul Tarihi: 18.12.2018

ABSTRACT

1960s were the years when the leftist movements in Turkey awakened at both practical and theoretical levels. Socialist ideas reached larger crowds in Turkey thanks to some internal and external factors, i.e. the realm of freedom provided by the 1961 Constitution, developments demonstrated that the Union of Soviet Socialist Republics could compete effectively in certain circumstances with the United States of America, and the rise of socialism both in Arabic World and Western Europe. Turkish socialist journals were therefore full of theoretical discussions of time. In this study, discussions raised in some of those selected leading journals about parliamentarism, coup d'état and elections are examined by conducting a textual analysis and the ideas of socialists -who were divided as National Democratic Revolutionaries and Socialist Revolutionaries- on these issues are analysed in a comparative manner with the aim of revealing divergences among them.

Keywords: Yön Movement, National Democratic Revolution, Turkish Labor Party, Parliamentarism, Coup D'état.

GİRİŞ

1960 Darbesi ile ordu, Cumhuriyet tarihinde ilk kez yönetime el koymuştu. Her ne kadar bu darbe, Cumhuriyet'in ilk darbesi olsa da, askerın siyasette etkili olduğu ilk olay değildi. Osmanlı modernleşmesi döneminde de, Tanzimat Dönemi'nden bu yana da asker siyaset alanında oldukça etkiliydi. Hatta Kuyuş, askerın siyasette etkisini Tanzimat ile başlatmanın da yanlış olduğunu belirtir. O'na göre Osmanlı beyinin gazilerin başındaki gazi statüsünden sultanlığa yükselmesindeki yeniçeri katkısı, askerın zamanla belirleyici gücünün farkına varmasını sağlamış; şehzadeyi belirler, kendi seçtiği sefere çıkar veya kendisine ters iktisadi önlemleri engeller konuma gelmesini sağlamıştı (1999: 262). 1960 Darbesi, 10 yıllık Demokrat Parti (DP) iktidarını sonlandırmakla kalmamış; ilerıcilik, planlama, kalkınma, geri kalmışlık gibi kavramların daha çok gündemde olduğu, ülke yöneticilerinin de katıldığı tartışmaların yaşandığı bir dönemin kapısını aralamıştı. Zira artık kalkınma, planlama, bağımsızlık, emperyalizm gibi temalar etrafındaki tartışmaların daha özgürce yapıldığı bir konjonktür başlamıştı. Bunun nedeni darbenin, ordu-aydın ve bürokrasi ittifakı tarafından gerçekleştirilmesi ve dönemden etkilenen bu aydınların sol ideolojiden izler taşımasıydı (Kahraman, 2011: 43).

Tüm bu tartışmalar geçmişe dönük muhasebeleri de beraberinde getirmiş, aydınların yanında gençler de bu tartışmaların öznesi olmuştu. İlk kez bürokrasi ve büyük partilerin dışında, öğrenci kulüplerinden de bu konularla alakalı sesler çıkmıştı. Bunlar ayrıca sivil toplum oluşturmak için de ilk ciddi girişimlerdi (Ahmad, 2015: 169). Tüm bu gelişmeler ve tartışmalar, sol düşünceli aydınların fikirlerini daha geniş kitlelere ulaştırmak adına önemli bir fırsat yaratmıştı. Bu yıllarda fikirlerini geniş kitlelere yaymanın en etkili yollarından biri ise yazılı ve görsel basını kullanmaktı ve sol düşünürler ile gençler de bu yolu etkili şekilde kullanmıştı. Bu durum basılı yayınların gelişmesine katkı sağlamış, oldukça çok sayıda sol dergi ve gazete yayıma girmişti. Bu dönem sol basının geliştiği bir dönem olsa da; ilk kez sol yayınların görüldüğü dönem değildi. Şüphesiz ki Osmanlı Devleti zamanında da sol eğilimli yayınlar olduğu gibi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ya da çok partili yaşama geçiş zamanlarında pek çok sol yayın ülkede faaliyet göstermişti. *İştirak*, *Aydınlık* –Şefik Hüsnü'nün çıkardığı- ve *Amele* dergileri Osmanlı zamanının etkili sol yayınları olarak öne çıkarken, *Resimli Ay*, *Adımlar*, *Görüşler*, *Yeni Dünya*, *Marko Paşa* gibi dergiler Tek Parti Dönemi'nin önemli sol yayınları olmuştu. 1960'lı yıllar ise *Yön*, *Sosyal Adalet*, *Emek*, *Proleter Devrimci Aydınlık*, *Yeni Çağ*, *Ant*, *İleri*, *Türk Solu*, *Aydınlık Sosyalist Dergi* ve daha nice sol dergiye tanıklık etmişti.

Bu dönemdeki sol dergi sayısının oldukça yüksek olmasının bir nedeni sol içinde fraksiyonel bölünmelerin sıkça görülmesidir. Özellikle Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Sosyalist Devrim (SD) olarak ayrılan sol yönelimler, gerek yöntem gerekse de olası müttefik sınıflar konusunda birbirleri ile ters düşmüş, aynı devrimi savunsalar da fraksiyonel olarak ayrışmalar yaşamış ve bunun sonucu olarak her görüş kendi yayınına çıkarmaya başlamıştı. Bunun en bilinen örneği Milli Demokratik Devrimi savunan ve birlikte *Aydınlık Sosyalist Dergi*'yi çıkarılanların zamanla fikrinsel ayrılık yaşamaları ve bir grubun ayrılıp *Proleter Devrimci Aydınlık* adlı başka bir dergiyi çıkarmasıdır. Ne var ki iki dergide de çok büyük ölçüde benzer konular işlenmeye devam etmiştir.

1960 Darbesi ile başlayan yıllar her ne kadar daha özgürlükçü bir ortam olarak görülse de, bu dönemde çıkarılan dergiler de, önceki dönemlerde olduğu gibi baskılara ve kapatılma kararlarına maruz kalmışlardı. Önceki dönemlerde Aziz Nesin'in *Marko Paşa*'sı ya da Mehmet Ali Aybar'ın *Zincirli Hürriyet*'i kapatılan büyük dergiler olurken, 1960'lı yıllarda çıkan dergilerin de kaderi farklı olmamıştır. *Yön Dergisi*, *Öncü*, *Sosyal Adalet* ve *Tanin* gibi dergiler kapatılma kararlarıyla yayın hayatından uzaklaştırılmışlardı.

Sol basının karşı karşıya olduğu bir diğer sorun ise finansal destek eksikliğidir. Sol basın için her dönemin sorunu olan bu durum, Behice Boran'ın *Adımlar*'ının ya da Hikmet Kıvılcımlı'nın *Sosyalist*'inin kısa sürede yayın

hayatına son vermesine neden olmuştu. Pek çok sol dergi zaman içinde okurlarından özür dileyerek fiyat artırımına gitmişti.

Bu dönemin sol dergilerinde darbe sonrası dönemde atılması gereken adımların yanında, Demokrat Parti (DP) döneminin muhasebesi de bolca yapılmıştır. Adalet Partisi'nin (AP) iktidarı ile birlikte bu partiye yönelik muhalefet, sayfaların temel konusu olurken, teorik tartışmalar da sayfaları kaplamıştır. Parlamentarizm ve çok partili yaşam da gerek teorik tartışmalarda gerekse de dönem muhasebesinde sıkça anılmıştır. Bu çalışmada da *Yeni Çağ Dergisinin* Ocak 1964'ten bitimine dek çıkardığı 72 sayısı, *Aydınlık Sosyalist Dergi'nin* Kasım 1968'den Aralık 1969'a dek çıkardığı 14 sayısı, *Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi'nin* Ocak 1970'ten kapanana dek çıkardığı 13 sayısı, *Türk Solu Dergisi'nin* Kasım 1967'den kapanana dek çıkardığı 126 sayısı, *Emek Dergisi'nin* 1 Mayıs 1969'dan Aralık 1969'a dek çıkardığı 18 sayısı, *Sosyal Adalet Dergisi'nin* Mart 1963'ten kapanana dek çıkardığı 20 sayısı, *Ant Dergisi'nin* Ocak 1967'den Aralık 1969'a dek çıkardığı 157 sayısı, *Yön Dergisi'nin* Aralık 1961'den kapanana dek çıkardığı 222 sayısı incelenmektedir. Bu dergilerin seçilme nedeni dönemin en önemli üç sol akımı olan Yön, Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrimin önde gelen düşünürlerinin yer aldığı dergiler olmalarıdır. *Yeni Çağ* da Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) yakınlığıyla bilinmektedir. Bu dergilerin teorik tartışmalarında veya gündem yorumlarında parlamenter sistem ve çok partili yaşama bakışları önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmada bunlar karşılaştırılmalı olarak açıklanmaktadır. Bu akımların çok partili yaşam ve parlamenterizme bakışları, bu akımların 1960 darbesine, bu darbenin anayasasına, çok partili yaşam düzenine ve seçimlere bakışları esas alarak irdelenmektedir.

1.1960'LAR TÜRKİYE SOLU

1960'lar sol hareketlerin en aktif dönemleri olarak görülse de sol gelenek Osmanlı zamanına dek götürülebilir. 1895'te kurulan Amele-i Osmani Cemiyeti ve 1910 yılında kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası gibi girişimler bu topraklarda sosyalizmi ilk benimseyenlerdendi. Ne var ki, o zamanlarda atılan bu tohumlar gerek tek parti gerekse de çok partili yaşam döneminde filizlenmemiş, 1960'lara dek beklemek gerekmişti. Solun bu kadar geç çıkışının ardında Başkaya'ya (2011) göre Ermeni, Rum ve diğer Hristiyan unsurların ülke topraklarından tasfiyesi var. Zira ilk sosyalist örgütlenmeler bu grupların arasından çıkmıştı. Ek olarak tek parti diktatörlüğü de bu gecikmeye vesile olmuştu (157). Güler (2015) ise bu durumu Osmanlı'dan Cumhuriyet'e pek bir sosyalist miras kalmamasına, o dönemki sosyalist düşüncenin zaten özünde sosyal demokrasi olmasına bağlar (229).

Solun 1960'larda yükselişinde pek çok dış neden de etkili olmuştur. Sovyetler 'in olimpiyatlardan uzay yarışına dek uzanan bir yelpazede herkese kafa tutması, bürokratik merkezi planlamanın altın çağını yaşaması, Castro'nun Mao'nun efsane haline gelmesi ve Arap Ülkelerinde askeri sol yönetimlerin, BAAS yönetimlerinin başkaldırışı Türk Solunu da cesaretlendirmişti (Cangızbay, 2011: 171).

Sol bu dönemde devrimin aşamasını, işbirliği yapılacak sınıfları, devrimle alaşağı edilecek sınıfları tartışmıştı. Devrimin aşaması tartışmaları, Osmanlı'nın toprak rejimi tartışmalarını da beraberinde getirmişti. Bu tartışma ise köylünün durumunu sorgulatmıştı. Köylüyle beyi arasındaki hukuki ilişkilere bakanlar olduğu gibi, artı ürünün köylüden alınış şekline veya alanın kimliğine bakanlar da olmuştu. Osmanlı'yı feodalite olarak görenler olduğu gibi – Mihri Belli vb.-, Asya Üretim Tarzını Osmanlı'da görenler de – Sencer Divitçioğlu vb.- olmuştur. Bunun yanında Osmanlı Devleti'ni kendine has bir düzen şeklinde görenler olduğu gibi-genellikle tarihçiler Halil İnalçık vb.- Doğan Avcıoğlu gibi prekapitalist düzen deyip genelleyenler de olmuştu. Buna göre milli demokratik devrimi önceleyenler ile sosyalist devrimi önceleyenler olarak temelde ikiye ayrılan sosyalistler, teorik tartışmalarına bu düzlemde, aşamalı devrim-tek devrim boyutunda devam etmişlerdir. Gencer'e (2013) göre ise tüm bu tartışmalar devrim stratejileri ile sınırlı kalmıştır (157).

1960'lar Türkiye Solu Şener'e göre üç sacayağı üstünde yükselmiştir: Yön Hareketi, Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrimi savunan Türkiye İşçi Partisi (TİP) çevresi (2015). Ülkenin geri kaldığına inanan bu çevreler, bunun nedenini araştırmaya başladılar. Cevabı tarihte aramaya başlayan bu akımların teorisyenleri, Osmanlı zamanına kadar gidip Osmanlı'nın kapitalizme geçememe nedenini irdelemekle işe başladılar. Bu tartışmalar tabii ki Osmanlı'nın toprak rejimi, köylünün hukuki ve ekonomik durumu gibi konuları da tartışma masasına taşımıştı. Milli bağımsızlık mücadelesini olumlayan bu hareketler, Kemalist yönetimin hatalarını da belirtmekten geri durmamıştı. Demokrat Parti dönemi ise karşı devrim dönemi olarak lanse edilmişti. Bu dönemin sınıf tahlilleri ve sürdürülen teorik tartışmalar aslında devrimin aşamasını ve olası müttefik sınıfları belirleme kaygısı gütmüştü.

Yön, Doğan Avcıoğlu önderliğinde çıkan ve gerek gençleri gerekse de askerleri etkileme konusunda oldukça etkili olmuş bir dergidir. Bu dergide Yön Hareketinin teorik düşüncelerini paylaşmayan düşünürler de yazmıştır. Hatta Doğan Avcıoğlu'na yönelik şiddetli eleştirileri içeren yazılar da yayımlanmıştır. Ancak bu çalışmada temel olarak Doğan Avcıoğlu'nun ve Yön fikriyatını paylaşan kimi yazarların yazıları üzerinde durulacaktır. Yön Hareketi ülkenin yarım kalmış bir burjuva devrimine sahip olduğunu ileri sürer. Bu nedenle de

feodal yapılar hâlihazırda devam etmektedir. Bunlar da işbirlikçi kompradorlarla birlikte gerici koalisyonunu vücuda getirmiştir. Bu nedenle yapılması gereken bu feodal yapıları kırarak bir burjuva devrimidir. Ardından sosyalist devrim gelmelidir. Ancak işçi sınıfı bu devrimi yapacak bilinçte değildir. İşçi sınıfı devrimden sonra bilinçlenip örgütlenip sosyalizmi kuracaktır. Buradan çıkan sonuç aslında Yön Hareketi'nin kurulacak sistemin sınıfsal niteliğinin farkında olduğudur ki bu da Yön Hareketi'ni Kemalizm'den uzaklaştırıp Marksizm'e yakınlaştıran özelliklerdendir (Ulus, 2016: 38). İşçi sınıfının bu durumu nedeniyle devrimi, zinde kuvvetler denen, sivil ve asker aydınlar üstlenmelidir (Avcıoğlu, 1976). Bu anlayış günümüze dek uzanan ulusal sol anlayışa da tesir etmiştir (Çiçek, 2016: 257). Karpas (2014), Yön fikriyatını ekonomik kalkınma üzerinden gerekçelendirilen bir seçkin iktidar doktrini olarak nitelendirmiştir (90).

Milli Demokratik Devrim anlayışı da Mihri Belli'nin öncülüğünü yaptığı bir akımdır ve özellikle gençlik üzerinde oldukça etkili olmuştur. Yön Hareketi ile paralel olarak önceliği burjuva devrimine veren MDD, yine benzer şekilde milli burjuvaziye öncelik vermiş ve sivil asker aydınları öne çıkarmıştır. Ancak sosyalizme geçişte öncelik yine işçi sınıfındadır. Asker sivil aydınlar büyük ilerici cephenin önemli bir bileşenidir. MDD'de kapitalizmin doğasındaki sınıf karşıtıkları; kapitalist uluslar-ezilen uluslar şeklinde yorumlanmış; MDD Marksizm'i yerelci bir şekilde yeniden üretmiştir (Karsan, 2005: 240). O dönemde yükselen Üçüncü Dünyacılığın da etkisi ile yerelleştirilen ve millileştirilen Marksizm, Türkiye sosyalistlerini de etkilemişti (Doğan, 2011: 142). Yine Karsan'a göre MDD ve Yön Hareketi, sosyalizmi Batı'nın aldığı yolu hızlıca almak ve kalkınmak olarak görmek konusunda benzeşmektedir (2009: 55). Ancak Lipovsky, MDD'yi başarısızlığa mahkûm görmüştür. Lipovsky (1991), gerek anayasaların doğasının farkı gerekse de ordunun yapısının farklı olması nedeniyle, milli demokratik devrimin Türkiye'de başarısızlığa mahkûm olduğunu belirtmiştir (104).

Türkiye İşçi Partisi ise meclise giren ilk sosyalist partisi olmasının yanı sıra, mecliste yaptığı etkili muhalefet ile de dikkat çekmişti. İdeolojik olarak Kemalizm, Batı sosyal demokrasisi ve Marksist sosyalizmin bir alaşımıydı (Doğan, 2010: 315). Kemalizm etkisi TİP'te de en az MDD ve Yön kadar etkilidir; TİP anayasanın sosyalizme açık olduğunu belirterek anayasal düzenin mirasçısı olduğunu ortaya koymuştur (Gürel, 2006: 17). Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren gibi dönemin önde gelen isimlerini barındıran parti, ülkede sanayinin belirli bir seviyeye geldiğini, bu noktadan sonra burjuva devrimini değil, sosyalist devrimi öncelik yapmak gerektiğini belirtmiştir. Önceki iki akımın aksine, devrimin öncü sınıfı şüpheye yer bırakmayacak şekilde işçi sınıfı olarak görülmüştür. Sendikacılar tarafından kurulmuş olması hem bu

durumu etkilemiş hem de partiye belli bir oy tabanı sağlamıştı (Belge, 2009: 11). TİP tabuları yıkılmış ve uzun süre görmezden gelinen azınlıkları ve onların sorunlarını, siyasetin merkezine taşımıştı (Landau, 1974: 146).

Bu akımların aralarındaki en temel farklara bakmak gerekirse, sosyalist ideolojiyi meşrulaştıran ve toplumsallaştıran TİP, örgütlenme tarzı, mücadele anlayışı ve iktidar perspektifi olarak TKP, MDD ve Yön 'den ayrılmaktaydı (Şener, 2007: 356). TİP, demokratikleşmeyi iktidarının ön koşulu sayarken, MDD demokratikleşmeyi iktidarından sonra sosyalizme giden yolu açmak için kullanacağını belirtmiştir (Akdere ve Karadeniz, 1996: 284). MDD, hâkim sınıfların ideolojik hegemonyasının mevcut düzende kırılmayacağını, bu nedenle halk desteğiyle iktidara gelmenin mümkün olmadığını belirtmişti. Behice Boran gibi Sosyalist devrimciler ise ancak emekçi kitleler bilinçlendirilip mevcut ideolojik hegemonya kırıldıktan sonra iktidara gelinebileceğini ileri sürmüştü (Atılğan, 2009: 368).

Birbirlerinden farklarına rağmen bu akımların ortak noktaları da mevcuttur. Üç akımın da ilham kaynağı benzerdi. Mutlak dönüşüm için gereken ilk adımın devlet iktidarını ele geçirmek olduğunu belirten Leninizm, Türk Solunun gerek oy yoluyla gerekse de halk ayaklanmasıyla temel amacını devlet aygıtını ele geçirmek olarak belirlemesinde etkili olmuş; üç akım da hedeflerini politik iktidarı ele geçirmek olarak belirlemişti (Karsan, 2009: 54). MDD ve sosyalist devrim taraftarları arasında fark görmeyenler de mevcuttur. Akdere ve Karadeniz, MDD'nin emperyalizme bağlılığın devam ettiğini, temel hak ve özgürlüklerin sağlanmadığı ve anti feodal mücadelenin devam ettiği tezini TİP'in de tüm çözümlerinde tespit olarak kullandığını ancak bunların sonucunda MDD'ye ters bir sonuç çıkardığını belirtirler. Ek olarak TİP'in ileri kapitalist ülkelerin seviyesine çıkmak hedefi ile MDD'nin milli kapitalizmi geliştirme hedefi birbirinden farksızdır. TİP'e göre bu sosyalist devrimle, MDD'ye göre de işçi-köylü iktidarı yapacaktır (1996: 280-281). Gürel'e (2006) göre ise farklı olan sadece yöntemlerdir. TİP'in yaptığı MDD'cilerin "Tam Bağımsız-Gerçekten Demokratik Türkiye'sini" az daha kamucu hale sokup adını sosyalist olarak değiştirmekti. Bir takım alakasız sosyo ekonomik tahlille süsleyip bunu bir program gibi sunmak ve de bu çerçevenin pek çok kişi tarafından da sürdürülmesi, 1960'ların solunun teorik düzeyinin sınırlılıklarını gözler önüne sermektedir (17).

Şener'in kitabında yer vermediği ve 1961 Anayasa'sının 141. ve 142. Maddeleri gereği kurulması da yasak olan Türkiye Komünist Partisi, 1960'ların özgürlük ortamından yararlanamayan tek sosyalist akım olarak görülebilir. Bu yıllarda TKP Dış Büro olarak mücadelesine yurtdışında devam etmek durumunda kalmıştı ve Sovyetler Birliği'nin yakın himayesindeydi. TKP'nin o

dönem, Türkiye’de MDD olarak bilinen akıma fikirsel olarak yakın olduğu; temel düşmanı ABD ve onun içerideki müttefikleri olarak belirlediği; MDD’den tek farkının ise Sovyetlerde çizilen yeni tezlere uygun olarak kapitalist evrenin atlanarak sosyalizme kestirmeden geçilebileceğine inanması olarak dile getirilebilir (Ulus, 2016: 304-306).

Tüm bu entelektüel tartışmalar yukarıda bahsedilen pek çok nedenle beraber aslında Cumhuriyet’in Batılılaşma hedefinin 1960’lı yıllarda hala gerçekleşmemiş olmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle hem pek çok makro tarih tezi ileri sürülmüş hem de muasır medeniyetlere ulaşmak hedefi hızlı kalkınma olarak restore edilmiştir (Gencer, 2013: 176). Zaten Batı’da eşitlik, sömürünün ortadan kaldırılması, sosyal adalet gibi unsurlarla ortaya çıkan sosyalizm, Türkiye’de kalkınma reçetesi olarak görülmüştür. Aşağıda daha detaylı olarak açıklanacağı üzere bu durumun nedeni bu dönem Türkiye solunun iktidar perspektifi açısından zayıflığıdır. Belge (2007) ise bu duruma alternatif bir açıklama getirmiş ve büyük sınıf farklarının olmamasıyla beraber asıl ayrımın etnik kökenli olmasını bu duruma sebep olarak göstermiştir (30). Karpat da sadece sosyalizmin değil, liberalizmin de ülkemizde Batı’daki anlamından farklı şekilde algılandığını, her ikisinin de, destekleyen taraflarca güç taleplerini gerekçelendirmek için kullanıldığını belirtir (2014: 274).

2.1960 ASKERİ DARBESİNE VE 1961 ANAYASASINA BAKIŞ

Üç akımın 27 Mayıs askeri darbesine bakışlarına geçmeden önce, Türkiye’de sol ve 27 Mayıs ya da asker ilişkisine genel olarak bakmakta fayda görülmektedir. Askeri darbe sosyalizmin gelişmesi için uygun ortam yaratmıştır. Bunun yanında özellikle MDD ve Yön Hareketi’nin askerle olan yakın ilişkisi dikkat çekmektedir. Dorronsoro ve Gourisse (2015) *Yön Dergisi*’nin pek çok askeri etkilediğini, onlar için temel kaynaklardan biri olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Doğu Perinçek’in kurduğu Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi’nin (TİİKP) bünyesinde 50 civarı asker barındırdığını, Hikmet Kıvılcımlı’nın da yaklaşık 70 kadar askerle sıkı teması bulunduğunu belirtmişlerdir (73). Hasan Cemal’in (1999) aktarmış olduğu ve dönemin başbakanı Süleyman Demirel’in bir komutanın odasında *Ant* ve *Devrim* dergilerini gördüğünü belirten anı da bu durumu destekler niteliktedir (26). Daldal (2004) ise asker ile sol arasındaki bu ilişkinin doğal olduğunu belirtmiş, Kemalist öğretilerle eğitilen askerlerin Kemalizm’e içkin olan sosyal adalet ve ekonomik kalkınma gibi kavramların da etkisiyle sola sempati beslediklerini belirtmiştir. Ayrıca 1960 darbesini yapan kesime bakıldığında da bu kişilerin alt ve orta sınıf geçmişlere sahip olduklarının görüldüğü; bu durumun da bu kişilerin sola yakınlık duymasına neden olduğunu belirtmiştir (83-84). William Hale’in ordunun çelişkisi olarak öne sürdüğü durum da bizce ordu ve sol arasındaki yakınlığın çok temel bir dayanağını gözler

önüne sermektedir. Hale'a göre (2011), ordunun hem siyaseten geri durmak hem de Kemalist anlayışın temel dayanağı olmak rolleri birbiri ile çelişmektedir (200). Ordunun Kemalist anlayışın temel taşı olması hususu ordunun, kendisini Kemalizm ile özdeşleştiren, "eski Kemalist güzel günlere" dönmeyi arzulayan sol akımların yanında konumlanması veya onlarla organik bağlar kurması sonucunu doğurmaktadır.

27 Mayıs'ın getirdiği özgürlük ortamının sosyalist düşüncenin yayılmasında ve örgütlenmesinde önemli payı olduğu kanaatindeyiz. Örgütlenme konusundaki iyileştirmeler ve basın yayın konusundaki önceki dönemlere kıyasla daha özgür bir ortam sosyalizmin görünürlüğünü artırmıştır. 1960'lı yılların önemli isimlerinden Behice Boran da sosyalizmin Türkiye'de ancak 1960 askeri darbesi sonrasında geçerli olabilen bir siyasal düşünce olduğunu belirtmiştir (1970: 100). Yine aynı dönemin önemli isimlerinden Şahin Alpay (1988) da benzer düşüncededir. Tüm 68 hareketinin 27 Mayıs sonrası ortaya çıkan görülmemiş özgürlük ve demokrasi ortamının sonucu olduğunu belirtmiştir (167). Sosyalizmin önem arz eden bir ideoloji olarak ortaya çıkışı Karpat'a (1965) göre de 1960 darbesi sonrasıdır (94). Ancak yine belirtmek gerekir ki benzer şekilde düşünmeyenler de vardır. Savran (1987), pek çoklarının bürokrasinin elinden kaçırdığı iktidarını geri alma çabası olarak değerlendirilen 27 Mayıs'ı, sanayi burjuvazisi ve tarım burjuvazisi arasındaki çatışmanın askeri yolla çözülmesi olarak değerlendirmiş; bu hareketin de aslında giderek yükselen kitle hareketlerinin üzerine oturduğunu ve işçi sınıfını pasif konuma aldığını belirtir (162).¹

Ele aldığımız üç akımın ülkede seçilmiş ve meşru bir hükümeti deviren 1960 Darbesine bakışları, bize bu üç akımın çok partili yaşama bakışlarını da aktarmakta yardımcı olacaktır. Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Halil Berktaş gibi isimlerin çıkardığı ve MDD akımının dergilerinden *Aydınlık Sosyalist Dergi* (ASD), 1960 darbesini, daha ilk sayısında bu darbeye giden yolları meşrulaştırarak olumlamıştır:

¹ Konuyla ilgili pek çok akademik çalışma mevcuttur. İlgilenenler burada önereceğimiz şu çalışmalara göz atabilirler. Demirel, Tanel (2004), *Soldiers and Civilians: The Dilemma of Turkish Democracy*, *Middle Eastern Studies*, 40 (1): 127-150; Hale, William (1994), *Turkish Politics and The Military*, (Routledge), Ülman, Haluk ve Tachau, Frank (1965), "Turkish Politics: The Attempt to Reconcile Rapid Modernization with Democracy", *Middle East Journal*, 19 (2): 153-168, Harris, George (2011), "Military Coups and Turkish Democracy, 1960–1980", *Turkish Studies*, 12(2): 203-213, Narlı, Nilüfer (2000), "Civil-military relations in Turkey", *Turkish Studies*, 1(1): 107-127, Bal, İhsan ve Laçiner, Sedat (2001), "The Challenge of Revolutionary Terrorism to Turkish Democracy 1960-80", *Terrorism and Political Violence*, 13(4): 90-115.

“Emperyalizmin ağır sömürü şartları ve iktisadi buhranların emekçi sınıflar ve küçük burjuvazi içinde yarattığı ekonomik sefalet, her gün artan işsizlik ve pahalılık, ücretlerin ve aylıkların aynı oranda artmayışı karşısında, iktidarını sürdürmek isteyen işbirlikçi ittifak, dinci ve gerici akımları örgütlemek ve bu akımları kemalizmin laik-millî çizgisine tamamen ters düşen tutumuna destek olarak kullanma yolunda, her geçen gün daha cüretli davranmıştır. Bütün bu gelişmeler, 27 Mayıs 1960’da asker-sivil küçük burjuva demokrasisinin, işbirlikçi iktidarı devirmesiyle sonuçlanmıştır” (1968a: 24).

27 Mayıs 1960 Darbesi, Aydınlikçılara göre bir uyanıştı. Ülkenin yarı bağımlı olduğu ve demokrasinin yalnızca parlamentoya sahip olmak ve seçimler yapmak olmadığı anlaşılmıştı. Bu darbe millî bağımsızlık düşüncesini tekrardan canlandırmıştı (1969a: 12). Ayrıca küçük burjuva aydınının sosyalizme ısınması da yine 27 Mayıs’ın sağladığı özgürlük ortamında olmuş; darbeyi yapan ordu da doğası gereği anti feodal ve antiemperyalist olduğu için, sosyalizme karşı daha demokratik davranmıştır (1968b:92). Yine MDD’ci *Türk Solu* dergisinde de 27 Mayıs’ı yapanlar övülmüştür. 27 Mayıs, 50 yıllık sosyalist birikimin dışavurumunu sağlamış, feodal mütegalibe ittifakını geriletmiştir. 27 Mayıs, bu dergiye göre devrimci bir adımdır (1969a).

Yön sayfalarına baktığımızda ise Soysal’ın 27 Mayıs müdahalesini hükümet darbesi olarak bile değerlendirmedeğini; buna neden olarak da başa gelen kesimin menfaatinin halkın menfaatleriyle uyuşması olarak gösterdiğini görürüz (1963:3). Turan Güneş, *Yön* sayfalarında halkın DP iktidarına itimadının azaldığını, bu nedenle de 27 Mayıs’ı halkın gönül rahatlığıyla kabul ettiğini belirtmiş ve darbeyi meşrulaştırmıştır (1962: 15). Taner Timur da 27 Mayıs’ı aydınların, gençlerin ve ordunun; yani ilerici kesimlerin yaptığını belirtmiştir (1962: 13). Avcıoğlu ise 27 Mayıs’ın toprak ağalarına ve büyük sermayeye dayalı sistemin iflasını sağladığını ve sosyal adalet içinde hızlı kalkınma yoluna girildiğini belirtmiştir ve desteklemiştir (1962a: 3). İlhan Selçuk Aydınlikçılara benzer şekilde 27 Mayıs’ı bir uyanış olarak görmüştür:

“..Ancak 27 Mayıs’tan sonradır ki Türkiye’de Atatürkçülüğün uyanışı başladı. Bu uyanışın Türkiye’ye getirdiği akım emperyalizme karşı savaştır. Bizi sömüren emperyalizme karşı mücadele, Atatürkçülüğün Türkiye’de gerçekleşmesi için birinci vasıta.” (1965: 5)

Sadun Aren, Behice Boran gibi pek çok önde gelen TİP’linin yazdığı *Emek* dergisi teorik olarak darbelerin kaçınılmaz olarak sosyalizme götüreceği düşüncesine karşı da olsa (1967a: 5); 27 Mayıs darbesine karşı diğer akımlardan farklı bir çizgi göstermemiştir. 27 Mayıs Darbesi’nin bir özgürlük ortamı getirdiğini söylemiş, hatta bu sayede Türkiye İşçi Partisi’nin örgütlenip fikirlerini yayabildiğini belirtmiştir (1969a: 9). Hatta 27 Mayıs’tan önce sosyalist sayısı

kadar sosyalizm görüşü vardı, ardından 27 Mayıs ile birlikte sosyalist örgütler ve fikirler ete kemiğe büründü görüşünü savunarak, 27 Mayıs'ın Türkiye sosyalistlerine olumlu katkısını da dile getirmiştir (1967b: 7). İlaveten, Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) biçimsel demokrasiyi sonlandırıp, emekçi sınıfları burjuva partilerin vesayetinden kurtaran 27 Mayıs'ı yozlaştırmakla bile suçlamıştır (1968:3). Ne var ki, bu darbenin ekonomik düzende bir değişiklik yaratmadığı, 1960 öncesi düzenin sürdüğünü de eklemişlerdir (1969b: 2). Yine TİP'e yakın bir dergi olan *Ant* dergisi de 27 Mayıs'ı sola açık bir anayasa getirdiği için överken, ekonominin ise kapitalist sınıfların kontrolünden çıkmadığını belirtmiş, köklü reformlara gidilmediği için darbe yöneticilerini eleştirmiştir (1967a: 3).

TKP'ye yakın *Yeni Çağ* dergisi de 27 Mayıs'ı olumlamış; hatta Adalet Partisi'nin orduyu halktan ayırmaya çalıştığını belirtip; Adalet Partisi'nin 27 Mayısçı ve Atatürkçü subaylarla ilgili sinsi planları olduğunu ileri sürüp uyarılarda bulunmuştu (1965a). Adalet Partisi'ni de 27 Mayıs düşmanı olarak nitelmiş ve *ağalığa karşı savaşan, bağımsızlık peşinde koşan 27 Mayıs'ı yapmış vatansever* subayları hedefe koymakla suçlamıştır (1965b:157-159). Onlara göre halkın sefaleti pahasına her sokakta milyonlar yaratma peşindeki Demokrat Parti devrilerek halkımıza ümit aşılarmıştır (1964a:646). Zaten *Yeni Çağ'a* göre 27 Mayıs Türk Halkının etkisi ile yapılmıştır:

“27 Mayıs hükümet devirmesi, halkımızın yabancı boyunduruk altında yaşamamak, demokrasi düşmanı ağalık düzeni içinde yaşamamak, bu bağlardan kurtulmak, ileri, demokratik, başına buyruk, barışçı bir düzen, bir devlet için, demokratik milli bir hükümet için olan direnişlerinin etkileri altında yapılmıştır” (1965c, 260)

Darbeden kısa süre sonra çıkarılan 1961 Anayasası, darbenin elle tutulur en önemli sonucu olarak durmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Çift Meclis gibi denetleyici ve düzenleyici pek çok kurumu siyasal hayata sokan bu anayasa, kentli elitlere çok önemli haklar vererek, bu kesimin ihmal edilmiş kırsal yığınların temsilcisi partileri kontrol etmelerine olanak sağlamıştır (Belge, 2009:10). Sosyalistlerin bu anayasaya bakışları, onların bu anayasayla sağlanmış düzene ve darbeye olan yaklaşımlarını anlamamızı netleştirecektir.

Aydınlık Sosyalist Dergi, 1960 Darbesi'nin ürünü olan, 27 Mayıs Anayasası olarak adlandırdıkları 1961 Anayasası'nı da korunması gereken bir değer olarak görmüştür. Onlara göre bu anayasa, demokrasinin sadece parlamento ve seçim olmadığını göstermiştir. Onlara göre zindan kanunlarıyla yönetilen hapishaneli bir demokrasi, köylünün ağa zulmüyle ezildiği bir demokrasi istenmiyorsa, yapılması gereken bu anayasayı savunmaktır (1969a: 13). Hatta Adalet

Partisi'nin 27 Mayıs Anayasası'nın demokratik hükümlerini yıkmak için harekete geçtiği, kendi faşist yönetimlerini dikte ettiği bir döneme girildiği konusunda da uyarılarda bulunmuşlardır (1969b: 427). Sosyalist Devrimci *Sosyal Adalet* dergisi de Türkiye İşçi Partisi'nin Akhisar'da karşı karşıya kaldığı saldırı sonrası sayfalarında Adalet Partisi'ni suçlamış; onları 27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği anayasal düzeni yıkmaya çalışmakla, Atatürk karşıtı olmakla suçlamıştır. Ardından da aydınları, ilericileri, *27 Mayısçuları* (vurgu bana ait) karanlığa karşı ayağa kalkmaya ve 1961 Anayasası'nı korumaya davet edip, Marks'a gönderme ile yoksulluğunuz dışında kaybedecek bir şeyiniz yok diye eklemiştir (1965: 23).

Türk Solu dergisi Anayasada antidemokratik ilkeler olsa da, sağlamış olduğu örgütlü sosyalist eylem olanaklarının sonuna kadar kullanılması gerektiğini vurgulamıştır (1968a: 1). Ancak yine dergide belirtilmiştir ki, yasama gücünün yetkilerini sınırlandırarak ve bürokratik kurumların denetimini artırarak işbirlikçilerin aleyhine işlere atan Anayasa, Menderes'i rahmetle aratan Demirel'in başa gelmesine imkân veren Anayasayla aynıdır (1968b).

Yön başyazarı Doğan Avcıoğlu, 27 Mayıs Anayasası'nı olumlamakla beraber, asıl önemli olanın bu anayasayı eksiksiz uygulayabilmek olduğunu belirtmiştir (1963a: 3). Bu söylemi Avcıoğlu'nun anayasanın tam uygulanması sonucu sosyalizme ulaşılacağına inandığını gösterir ki; bu durum onu legal yolları savunan akımlara yaklaştırmıştır. Buna ek olarak Avcıoğlu, Anayasa'nın nispi temsil sistemi, çift meclis, Anayasa Mahkemesi ve bağımsız yargı gibi talepleri yerine getirdiğini ve de başarılı olduğunu söylemiştir (1966a: 3).

Sosyalist Devrimci *Emek* dergisi de 1961 Anayasası'nı darbenin en büyük eseri olarak görmüştür ve bu Anayasa'nın getirdiği ilkelere yakın şekilde uygulandığı da belirtilmiştir (1969b: 3). Emek gibi yine TİP'e yakın olarak görülen ve Çetin Altan, Fethi Naci, Yaşar Kemal gibi TİP'lilerin yazdığı *Ant Dergisi* de, 27 Mayıs Anayasası'nı sola açık olduğu, antiemperyalist olduğu için önemli görmektedir:

“Defalarca yazdık: Tekrar ediyoruz. Türkiye'de devrimci, antiemperyalist nitelikte ve sola açık 27 Mayıs Anayasası yürürlükte bulunduğu sürece sosyalistler, temsil ettikleri emekçi halk sınıf ve tabakaları adına iktidar mücadelesini mutlaka ve mutlaka demokratik yoldan yaparlar...Eğer bu anayasa ortadan kaldırılır, anayasa kuruluşları bertaraf edilirse, o zaman başka mücadele metodlarını uygulamak elbette kaçınılmaz hale gelecektir” (1968a: 3)

Kimi dergiler, 1960 Darbesi'nin yöneticilerini destekleseler de onların bazı uygulamalarından hayal kırıklığına uğradıklarını belirtmişlerdir. Mesela *Aydınlık Sosyalist Dergi* yaklaşık 1,5 yıl süren darbe yönetiminden her ne kadar Demokrat

Parti iktidarını devirmiş de olsa, sosyal içerikli bir anayasa yapmakla yetindiği ve ardından iktidarını işbirlikçilere ve emperyalistlere geri vermek durumunda kaldığı için şikâyetçidir (1968: 25). Önce umutlar yeşertilip ardından eskisine dönüldüğü için, benzer bir şikâyet *Yeni Çağ Dergisi* tarafından da dile getirilmiştir:

“1960 Mayısında memlekette bir askeri hükümet darbesi oldu. İktidara gelen askeri çevreler, memleketin ekonomik durumu hakkında gerçeği söylemek zorunda kaldılar. Sosyal reformlardan, Atatürk’ün prensiplerine dönmekten, barış politikası zaruretinden bahsettiler. Memleketi ekonomik, politik felakete sürükleyen Bayar-Menderes kliğinin muhakemesi başladı. Siyasi hayat biraz canlandı. Sendika faaliyeti arttı. İç ve dış politikada, sosyal ve demokratik reformlar beklemek için sebepler var gibi görünüyordu. Fakat yeni anayasanın kabulünden sonra büyük burjuvazinin ve büyük toprak ağalarının menfaatlerini temsil eden partiler durumlarını kuvvetlendirdiler. Mecliste evvelce olduğu gibi emekçilerin bir tek temsilcisi, bir tek işçi veya köylü yok” (1964b: 20).

Yeni Çağ Dergisi’nin hayal kırıklığı o kadar yoğundu ki; gerçekleştirilen idamları bile yeterli bulmuyordu:

“27 Mayıs hükümet devirmesi. anti-emperyalist. anti-feodal. ilerici. demokratik güçlerin. DP hükümetinin faşist diktatoro çabasına karşı direnen güçlerin kendilerini toparlamalarına örgütlenmelerine yol açtı. Millet düşmanı hükümetin alaşağı edilmesi. Yabancı sermayelerle özellikle Amerikan emperyalistleriyle işbirliği kuranların durumlarını sarstı. Bu vuruş tepeden gelmeydi. Hükümet devirmesini yapan Cunta, yığınları kucaklıyan direnişin yalnız bir yönüyle kaldı. Onlar köklü dönüşümler bekleyen halk yığınlarını aktif savaşa eylemlere çekmek yolundan yürümediler. DP kapatıldı. Anayasa dışına çıkmış olan Meclis dağıtıldı. Yassıada yargılaması kuruldu. Millete hiyenet edenlerin ancak bir kaçı ipe çekildi. Devlet hazinesini soyanların, memleketin varını yoğunu yabancı tekellere satanların, milyonlar milyarlar vuranların, cumhuriyete hıyanet edenlerin, işbirlikçilerin büyük ağaların mallarına mülklerine hiç bir şeylerine dokunulmadı. Yeni Anayasa yapıldı. II. Cumhuriyet kuruldu. Yeni Meclis seçildi. Ama süngüyle düşürülen iktidarın dayandığı alaşağı edilen hükümetin temsil ettiği çıkarlarını savunduğu kodaman burjuvazi ve ağalar oldukları yerde bırakıldı. Köklü toprak reformuna köklü demokratik oluşuma gidilmedi. Köylü yığınlarının politik örgüt kurmalarını önliyen yasaklar çıkarıldı. Bu yasak geniş köylü yığınlarını zorbalığı altında tutan ağaların, gericilerin, en gerici güçlerin kanatları altına alan AP'nin işine yaradı. Anayasaya aykırı faşist kanunlar kaldırılmadı. Üstelik yeni Anayasanın halka bir elden tanıdığı özgürlükleri öteki elden geri alan kanunlar çıkarıldı. En kötüsü memlekette

Amerikan emperyalistlerinin durumuna, yabancı tekellere sağlanan üstünlüklere imtiyazlara dokunulmadı. NATO - CENTO bağlaşıkları, Amerikan savaş üsleri yerli yerinde kaldı” (1967:386)

Harris (1965) bu hayal kırıklığının solun ve darbecilerin temel hedefi olan Kemalist elitist yapıyı tekrar kurmak fikrinin yapısal olarak mümkün olmamasından kaynaklandığını belirtir. O’na göre, kurulmak istenen sistem artık tüm halk kesimlerinin temsil edildiği mevcut demokratik sistem ile uyumsuzdur. Böyle bir yapı ancak demokrasiyi reddetmekle kurulabilirdi. Bu nedendir ki darbeyi hoş karşılayan kesimler, devamında hayal kırıklıkları yaşamışlardır (176).

Bu dergilerdeki 27 Mayıs Darbesi olgusunun genel olarak olumlu, ilerici bir hareket olarak algılandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta bu “ilerici” hareketin, bu sol akımların destekleyeceği pek çok adımı atamayıp, ardından iktidarı tekrardan işbirlikçi olarak niteledikleri Adalet Partisi’nin de içinde bulunduğu koalisyonu bırakmaları, bu çevrelerde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. 27 Mayıs’a dönük bu olumlu bakışı Kahraman, Türkiye’de solun kurucu ögesini ve bilinçdışını Marksizm’in değil, ordunun ve darbelerin oluşturmasına bağlamıştır (2011: 44). Belki de bu nedenle o dönemde Türk Sosyalizmi gelecek vizyonu ve kapitalizmin kapsamlı bir analizini sunma açısından sığ kalmış, sosyalizm sadece iktidar ve kalkınma hedefi olarak yorumlanmıştır (Baydar, 2011: 27).

3. BİR ÇÖZÜM YOLU OLARAK PARLAMENTO VE SEÇİM

Bahsedilen sosyalist akımların parlamento ve seçimlere yaklaşımlarını ele almadan önce, bu akımlarca öncelenen bu yöntemlerin özünde bir iktidar perspektifi olmadığını belirtmekte fayda görülmektedir. İktidar perspektifi Çulhaoğlu’nun (2017) tanımıyla kısaca “güncel konulara yaklaşımında, ilişkilerinde, değerlendirmelerinde, alacağı önemli kararlarda, yaşanan an’ın ötesine geçip geleceğin sosyalist iktidarını da gözetilmesi” demektir. 1960’ların sosyalist akımlarının iktidarı ele geçirmek arzuları olması, iktidar perspektiflerinin olduğu anlamına gelmemektedir. Zira söz konusu akımlar bu yöntemlere bir iktidar perspektifi olgusu olarak yaklaşmamış, kurtuluş reçetesi olarak görmüş ve derinlikli bir okuma yapmamışlardır. Devlet kurumuna yapısal bir karşı çıkış ortaya koymadıkları gibi, iktidar analizleri de yoktu. Bu durum gerek bahsedilen siyasal akımlar ve asker-sivil aydın kesim gerekse de gençlik hareketleri için geçerliydi. Bunlar için söz konusu olan dar anlamda bir siyasi ufuktan ibaretti (Erten, 2007:840). Bora (2015) bu kuşağa yöneltilen eleştirileri şöyle sıralar:

“...68 hareketinin anti-otoriterliği, yerleşik bütün kurumlara karşı körüklediği şüphe, kendiliğindenliğe açtığı saha, doğrudan eylemciliği vb. özellikler, sosyalist birikimi sakatlayan, kolunu kanadını kıran sonuçlar doğurmuştur: inisiyatiflerin, hedeflerin, eylemlerin bölük pörçükleşmesi, bunun sonucunda bütünlüklü bir siyasal stratejinin tasarlanmaz – buna gerek duyulmaz – olması; dolayısıyla iktidar perspektifinin kalmaması; sosyalizmin tarihsel hedeflerinin günlük ve keyfi-rastlantısal tepkilere (anticiliğe) indirgenmesi; sınıfın yerini, toplumsal-tarihsel bir yükümlülüğü olmayan yeni toplumsal hareketlerin alması, hiçbir örgütsel ve ideolojik bağlayıcılığın kalmaması, anarşizmin ve ütopyizmin yüzelli yıl önce kovuldukları sosyalizme geri dönmeleri...” (94-95)

Ancak yine belirtmek de fayda var ki, Türkiye 68 kuşağının iktidarı ele geçirmek arzusu, onu Batı’daki dönemdaşı hareketlerden ayrı bir noktaya koymaktadır. Kahraman (2018) bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Her zaman söylediğim gibi Batı 68'i 'iktidar'dan bağımsızlaşarak özgürleşmeyi öngörüyordu, öneriyordu. Foucault'nun, hatta Deleuze'ün, Derrida'nın vurgusu bu yöndeydi. Bu düşünürlerin yapısalcılığa yönelttiği eleştiri bile bu doğrultuydu. Fransa 68'i düpedüz en karmaşık, en derin, en çetrefil 'teorik' üretime yol açıyordu ve 'teorisi' olan bir hareketti. Türkiye'de ise insanlar iktidar istiyordu. Devleti ele geçirmenin peşindeydi. Devlet dışı veya devlet ötesi bir politika ve politik özgürleşme akıldan, hatta hayalden geçen bir şey değildi”.

Murat Belge (1988) de Türkiye’deki bu kuşağı benzer şekilde ayrı bir noktaya koymaktadır:

“...Türkiye’de olanda sanki politik doz daha yüksekti. Çünkü daha ilk anda, iktidar sorunu somut bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bunun yanında Batı ülkelerindeki olay daha çok bir toplumsal hareket niteliği taşıyordu. Ama bizdeki iktidar insanları belirlemede çok etkili olduğu halde, sonuçta oldukça hayali idi. batıda 68, kendini hemen iktidar alternatifi olarak koymadı, ama topluma genel ve uzun vadeli etkileri daha derin ve yaygın oldu” (154)

İktidar perspektifi olarak yaklaşmasalar da seçimlere ve çok partili hayata bakışlarını incelemek hem bu akımların demokrasi anlayışlarını anlamamıza hem de aralarındaki farkları ortaya koymak açısından faydalı görülmektedir. Denildiği gibi Batı’daki 1968 hareketlerinde olmayan iktidara gelme tartışmaları, bizde bolca yer tutmuştur. En büyük tartışmalardan biri de iktidarı ele geçirecek –sosyalizme gidecek– yol tartışmalarıydı. Devrimin niteliğinden çok –burjuva devrimi mi sosyalist devrim mi– devrimin yöntemi de çok tartışıldı. Gerekenin tepeden inmece bir müdahale ile değişimi sağlamak olduğunu düşünenler ile

değişimin tabandan, halkla birlikte parlamento içinde gerçekleşmesi gerektiğini düşünenler sıkı tartışmalar yaşamışlardır. Parlamentoya olan inanç, bu akımların parlamentarizme ve demokrasiye bakışlarını da gözler önüne sermektedir.

TİP ve TİP'e yakın çevrenin yöntemi parlamento olarak belirlemesi, kendilerine yakın basına da yansımıştır. *Ant Dergisi* kapitalist düzende sosyalist partiler için en etkin platformu parlamento olarak görürken (1967b: 9), 3 Ocak 1967 sayısının yılbaşı ekinde bu durumu anayasacılık ve parlamentoculuk esaslarında detaylıca şu şekilde anlatmıştır:

“TİP, demokratik sosyalizmden yana olduğunu kesinlikle belirlemiştir. TİP'e göre, Anayasa sosyalizme açıktır. Anayasa'nın eksiksiz ve tastamam uygulanması için yapılacak bir mücadele devrimci bir mücadeledir; sosyalizmi ancak halk ve halkla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış toplumcu aydınlar kurabilir...Sosyalizme değişik ülkelerde değişik yollardan ulaşılabilir, aslolan, iktidara gelen siyasi güçlerin sınıf yapısıdır. Bunlar doğru olan genel yargılardır. Ne var ki, Türk Anayasası ve kanunları çerçevesinde sosyalizmi kurmağa çalışan bir parti için tek yol elbette TİP'in çizdiği yoldur. TİP'in yolu, yalnız sosyalist teori açısından değil, bu açıdan da değerlendirilmelidir” (1967c).

Bu hususta dikkat çeken nokta, oy mekanizmasının ve seçimin halkla birlikte sosyalizm getirmek olarak görüldüğü gerçeğidir. *Ant'a* göre halksız sosyalizm olamaz. Bu nedenle oy kıymetlidir ve tek bir oy için bile savaşılmalıdır. Oyla iktidara gelemeyen bir parti, hiçbir şekilde iktidara gelemeyecektir. Oysuz şekilde sosyalizm kurmak hayalindekiler, heveslerini başka zamana saklasınlar diyerek de Yön ve MDD'ye eleştiriler yapılmıştır (1967e: 5). Parlamentarizmden yana olanlara göre gereken köklü dönüşümler ve milli bağımsızlık mitinglerle, yürüyüşlerle ve bildirilerle sağlanamaz. Bu konuları da TİP parlamentoda gündemde tutmakta, NATO'dan çıkmak, 141. ve 142. Maddelere direnmek gibi mücadeleleri parlamentoda yapmaktadır (1968b: 10). Daha da ileri giderek dergi; sosyalist partiye oy vermeyi, gerektiğinde sosyalist mücadele için can vermekle eşdeğer görmüştür. Zira her imkânın burjuva partilerinde bulunduğu bir ortamda sosyalist partinin tek korunması, oy desteğidir (1968c: 3). *Ant Dergisi*, seçimlere ve parlamentodaki mücadeleye o kadar inanmıştır ki, sayfalarında teknik detaylara da yer vermiştir:

“Bugüne kadar küçük partilere hâkim olan nasıl olsa milli bakiyeden beş on milletvekili çıkartınız hesabının yerini artık daha büyük hedefler için yapılacak yoğun çalışmalar almalıdır. Nedir bu yakın hedefler? Bunun cevabı, yine d'Hont sistemini getiren seçim kanununda bulunmaktadır. Her sosyalistin hedefi, kendi ilindeki toplam seçmen sayısını, o ilden çıkacak milletvekili sayısına bölmek ve elde edilen rakkam kadar oy

TİP'e kazandırmak için şimdiden mücadeleye girişmektir”
(1968d: 3)

Sosyal Adalet Dergisi de parlamento ile halkın aydınlanacağına inandığı için, sonuna kadar parlamento rejiminden yana olacağını belirtmiştir (1963a: 3). Hatta dergi, parlamentonun her ne kadar toprak ağalarından ve sermaye ile işbirliği yapan çevrelerden oluştuğunu itiraf etse de, parlamento dışında bir çözüm yolunun da olmadığını belirtmiştir (1963b:3). Buna ek olarak, en büyük meselenin bir işçi sınıfı partisini parlamentoya sokmak olduğunu iddia etmişlerdir (1963c:3). *Emek Dergisi* çevreleri için de Anayasa çerçevesinde, seçimler yoluyla iktidarı ele geçirmek mümkündür ve sosyalistlerin görevi mümkün oldukça bunu savunmaktır (1969d:6).

Sosyalist Devrim taraftarlarının parlamentoculuk konusundaki ısrar sebeplerinden biri de meşruiyet elde etme çabasıdır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, anayasanın sosyalizme kapalı olduğu yönündeki açıklamalarına cevap veren *Ant Dergisi* bu amacı gözler önüne sermiştir:

“Hayır, Sayın Sunay! Türkiye Cumhuriyeti Anayasası sosyalizme açıktır. Üstüne vazife olmayan kişilerin yetkisiz beyanlarıyla da kapanmayacaktır. Türkiye İşçi Partisi'nin parlamentodaki varlığı ise şimdilik değildir. Sosyalistler bu anayasa yürüklükte olduğu sürece, hem de her dönemde sayıları daha artarak parlamentoda var olacaklardır. Çünkü TİP, meşruiyetini yarım milyona yakın vatandaşın oyu ile tescil ettirmiştir” (1967d: 3).

Aynı dergi, yukarıda bahsettiğimiz gibi, oyları sosyalist partinin tek koruması olarak da görmüştür.

Parlamentodan ve seçimden yana olan Sosyalist Devrimcilerin parlamenter metodu benimsemelerinin bir diğer nedeni de işçilerin bu yolla eğitilip bilinçlendirilebileceğine olan inançlarıydı. *Emek Dergisi* bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Sosyalist bir parti için ise seçimlerde oy almak, oyları artırmak oldukça geri planda bir meseledir. Asıl önemli olan işçi ve öteki emekçi sınıfların uyanıp bilinçlenmesi ve örgütlenmesidir”
(1969c: 16)

Sosyal Adalet dergisi de benzer şekilde demokrasinin, sosyalistlerin ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak bir rejim olduğunu belirtmiş; bu rejimin işçi sınıfının uyanıp teşkilatlanmasına fırsat yaratacağını ileri sürmüştür (1963d: 3). Teşkilatlanma ve bilinçlenme olanakları *Emek Dergisi* çevresinin de parlamentarizme bakışını olumlu yönde etkilemiştir. Bu sistemin egemen sınıflar lehine çalıştığını kabul etseler de, onlara göre örgütlenme için en

elverişli ortamı da yine bu sistem sağlamaktadır ve hiçbir sosyalist bu olanakları küçümsememelidir (1969e: 4-5).

Sosyalist Devrim taraftarlarının parlamentoya ve seçimlere olan olumlu bakışının aksine, burjuva devrimi taraftarları ülkede seçimin ve parlamentonun işbirlikçi sermayenin hegemonyasını güçlendirmek için kullandığı bir araç olduğunu; zaten seçimlerin özgür ortamlarda yapılmadığını belirtmişlerdir. Özellikle MDD taraftarları, MDD destekçileri TİP içinde güç kaybedince bu inançlarını daha da güçlendirmişlerdir. Burjuva demokrasisine küçümseme amacıyla “cici demokrasi”, “Filipin Demokrasisi” gibi isimler takmışlardır (Şener, 2015: 356). *Aydınlık Sosyalist Dergi* bu durumu şöyle belirtmiştir:

“Emperyalizm- İşbirlikçi burjuvazi- Feodalite gerici ittifakının iktisadi, siyasi ve ideolojik hegemonyası altındaki Türkiye’de geniş halk yığınlarının özgürce siyasi karar verme imkânına sahip hür emekçiler durumunda olmadığı ortadadır...Çok partili siyasi hayata geçişten bu yana yapılan bütün seçimler bu gerçeği yeterince açıklıkla ortaya koyar. Sandıktan çıkan bütün iktidarlar emperyalizm-işbirlikçi burjuvazi-feodalite gerici ittifakının başka temsilcisi olan partilerin iktidarları olmuşlardır” (1969c: 9).

Aydınlık çevresine göre parlamentarizm diktatörlüktür. Ülkeyi yöneten işbirlikçilere bu gücü ve yetkiyi veren de parlamentarizmdir. Bu çevrelerin demokrasi yorumu da buna bağlı olarak gerici bir hal almaktadır (1969d: 14-22).

Proleter Devrimci Aydınlık da benzer noktadadır. Onlara göre de parlamentarizm işbirlikçi gerici olarak niteledikleri kesimlerin iktidarına sebep olmaktadır:

“Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçilerinin halkımız üzerindeki diktatörlüğünden başka bir şey olmayan gerici parlamentarizm yıkılıp, yerine halkımızın iktidarı olan milli demokratik devrim iktidarı gerçekleştirilmedikçe sömürü ve baskıdan kurtuluş yolunda ilerlenemez” (1970: 340)

Türk Solu dergisi de önemli olanın meclise giren sosyalist sayısı değil, halkı örgütlemek ve bilinçlendirmek olduğunu dile getirmiştir. Asıl bu yapıldığında işçi sınıfı, sınıfsal yapı olarak en büyük parti konumuna gelecektir (1968a: 1). Zaten demokratik devrim, seçim mekanizması kurmak değil, feodaliteyi ortadan kaldırmaktır. Oy sisteminin olup olmaması birincil bir mesele değildir (1969b).

TKP ile yakın ilgisi olan *Yeni Çağ* dergisi de parlamentonun ve seçimlerin, ülkeyi yönetme yetkisini işbirlikçilerin ele geçirmesine fırsat verdiğini; meclis çoğunluğunu alanın da gerici adımların atılmasını hızlandırdığını belirtmiştir. Toprak reformunun engellenmesi de, pek çok serbestliğin geri alınması da meclisteki parmak çoğunluğu sistemi sayesinde yapılmaktadır (1968: 734-736).

Dergiye göre işbirlikçilerin iktidarı devam ettirmesine olanak sağlayan düzen parlamentarizmdir. Zira gerici kesimleri oy depoları haline getirebilmeyi başarmışlardır. Devlet organlarına hâkim olma avantajını da sonuna kadar kullanmaktadırlar (1969a: 928-930). Parlamentodaki çoğunlukları sayesinde de işbirlikçi burjuvazi, kendi sınıfsal çıkarını ulusal çıkar olarak pazarlarken herhangi bir zorlukla karşılaşmamaktadır. Gericilerin hâkim olduğu bu parlamento, emekçi yığınların gözünde parlamentonun önemini azaltmıştır (1969b: 555).

Yön Dergisi, 1965 yılına dek parlamenter yönleme mesafeli yaklaşmamıştır. 1960'ların başında Cumhuriyet Halk Partisi'ne verilen destek ve 1965 seçimlerinde TİP'e verilen destek bu durumun açık göstergeleridir. Şener bu durumu Yöncülerin arayışta olmasıyla açıklar. O'na göre Yön'ün hedefi bellidir, ancak hedefe ulaştıracak yol konusunda arayıştadırlar (2015:102). Arayışta olunan bu dönemde parlamentarizme mesafeli olmayan bir yaklaşım benimseyen akım, "genel oyun en hararetli savunucusuyuz" diyecek kadar da ileri gitmiştir (1962b:3). 1965'ten sonra ise Yön, çok partili yaşama ve seçimlere mesafeli yaklaştırmaya başlamıştır. Bu durum yine bu tarihten itibaren parlamentoya şüpheli olan pek çok MDD teorisyeninin *Yön* sayfalarında daha sık görülmeye başlamasını da açıklamaktadır (Şener, 2015: 108). 1965 seçimleriyle Avcıoğlu'na göre pek çok beceriksizlik gösteren, müsrif davranan ve tehlikeli meseleler yaratan Adalet Partisi'nin oylarını artırmış olması kabul edilemez. Buradan Avcıoğlu, hala aşiret bağlarının olduğu eşraf demokrasisinde bu sistemin sadece tutucu güçlerin zaferini sağlayacağı sonucunu çıkarmıştır (1966b: 3; 1965a: 3). Bu yorumlamalar Yön Hareketi'ni parlamentodan ve oradan çıkacak bir sosyalist düzen ihtimaline olan inançtan iyice uzaklaştırmış ve ileride cuntacılıkla suçlanmalarına neden olacak olan görüşlerini daha sık dile getirmeye başlamalarına neden olmuştur.

1965 seçimlerine kadar Yön Hareketinin parlamenter metodu tamamen karşısına almamasının arkasında iki neden olduğunu düşünmekteyiz. İlk olarak ülkedeki tüm ilerici güçleri bir araya getirme politikası gereği CHP ile direkt karşı karşıya gelmek istememeleridir. Sayfalarında pek çok CHP eleştirisi olsa da, Yöncülerde CHP'nin bünyesinde hala ilerici bir grubu barındırdığı inancı vardı. İkinci olarak ise 1965 seçimleri öncesi İsmet İnönü tarafından öne sürülen ortanın solu kavramının CHP'yi biraz daha halka yakınlaştırdığı kanaatindeydiler. Özellikle Avcıoğlu ortanın solu kavramını muğlak da bulsa (1965b: 3), CHP'nin uzun zamandır ilk defa hâkim sınıfların çıkarlarına ters bir söylem geliştirdiğini belirtmiştir (1966c: 3). Ne var ki seçim sonuçları ortanın solu programının seçmen üzerinde istenilen etkiyi yaratmadığını göstermiştir. Kürkçü'nün (1988) "CHP içinde ortanın solu kliğinin başta Bülent Ecevit olmak üzere parlamento dışı yollara kapıyı giderek kapatması da Yön Hareketi'ni

parlamentar metotlardan uzaklaştırdı” yorumu da üçüncü bir seçenek olarak eklenebilir (2007).

Bunların sonucunda parlamentar sistemden gittikçe uzaklaşan Yön Hareketi, tepeden inmecilikle suçlanmasını ise önemli olanın iktidara geliş yöntemi değil, iktidarı ele geçirenlerin sınıf karakteridir diyerek kabul etmemiştir. Avcıoğlu'nun bir an önce iktidarı ele geçirme isteği de bu noktada ağır basmış ve parlamento dışı yöntemler *Yön* sayfalarında ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu noktada uluslararası örnek de arayan Avcıoğlu, “tepeden inen Castro mu, yoksa sandıktan çıkan Amerikan kuklası Dominik başkanı mı daha halkçıdır?” diye sormuştur (Avcıoğlu, 1966d:8-10). Yine *Yön* yazarlarından Cahit Tanyol da benzer düşünceleri daha ağır şekilde ifade etmiştir. Ona göre sınıf bilincinin ve çıkarlarının olmadığı toplumlarda halk iradesi terördür ve iktisaden geri kalmış toplumlarda bu halk iradesi sömürge demokrasisini yerleştiren, işbirlikçileri iktidara getiren ve ülkeyi satışa çıkaran bir ortam yaratmıştır (Tanyol, 1966: 16). Kimi çevrelerce demokratik olarak nitelenen Demokrat Parti döneminin aslında demokratik olmadığını belirten yazılar da zamanla dergide yer almaya başlamıştır. Mehmed Kemal çok partili yaşamın bahsedildiği gibi özgürlük olmadığını; Demokrat Parti iktidarı zamanında sosyalist görüşlere yine müsamaha edilmediğini, demokrasicilik oynayanların çok partili yaşamda da sosyalist görüşlere tahammül etmediklerini söylemiştir (Kemal, 1965: 7).

Avcıoğlu *Yön Dergisi*'nden sonra çıkardığı *Devrim Dergisi*'nde parlamento karşıtlığını çok daha net şekilde dile getirir olmuştur. Henüz *Devrim*'in ilk sayısındaki bildirisinde çok partili yaşamın Kemalizm ile uyumsuzluk yaşadığını ve artık Batı'nın bu kurumlarını terk etmemiz gerektiğini; aksi halde yabancı sermaye ve hilafet himayesine gireceğimizi ileri sürmüştü (1969a: 1). Avcıoğlu için tarikatçılığın, bölgeciliğin ve feodal kalıntıların hala görüldüğü bir ülkede parlamenter yollarla iktidara gelmek kısa vadede mümkün değildi (1969b: 1). Zaten Avcıoğlu için de ülkedeki çok partili sistem aslında çok hizipli tek parti düzeni (1963b: 3), Türk demokrasisi de ağalar saltanatının Avrupalı adıdır (1962b: 3).

4.SONUÇ

Türkiye'de en aktif ve etkili dönemini 1960'lı yıllarda yaşayan sosyalist sol, ülkede var olan sol literatür eksikliğini hem konferanslar vererek hem de pek çok sol teorisyenin kitabını basarak gidermeye çalışmış, literatüre kendi katkısını da gazete ve dergi sayfalarıyla yapmıştır. Batı literatüründeki gelişme evrelerini verili kabul eden Türkiye sosyalistleri, genellikle bu durumu ülkeye adapte etmeye çalışmıştır.

İstisnasız olarak ülkenin mevcut durumundan şikâyetçi olan sosyalistler, çeşitli reçeteler sunmuş ve mücadele metotları ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun yanında ülkenin kendilerine göre geri kalmışlık nedenlerini de tartışmışlardır. Kimileri Demokrat Parti iktidarını ve dolayısıyla onu başa getiren sistemi sorumlu bulurken, bir kısmı ise Demokrat Parti'yi eleştirse de sistemin kendisini bu durumdan sorumlu tutmamıştır.

27 Mayıs Darbesi, üst yapıda değişiklikler yaparak solun zihinsel gelişmesine zemin hazırlamış ve dolaylı olarak katkı sağlamış, ancak ülkedeki gelişimi sola kaydırarak, üretim ilişkilerini proleter sınıf lehine değiştirecek bir faaliyette bulunmamıştır. 27 Mayıs'ın üretim ilişkilerinde köklü bir değişim getirmemesinin nedeni burjuvazinin çökmesiyle yerine gelmesi beklenen alternatif olan işçi sınıfının yeterli bilinçte ve örgütlülükte olmamasıydı. Başka bir deyişle siyasal kadro değişse de burjuvazi egemen olmaya devam etmiştir (Eroğul, 2013: 255).

Sosyalistler ise kendilerine örgütlenme ve basın yayın hürriyeti getiren ve çok eleştirdikleri Menderes iktidarını sonlandıran 27 Mayıs Darbesini, kendi gazete ve dergilerinde olumlu bir şekilde ele almışlardır. Birkaç istisna dışında 27 Mayıs'ı olumlu bulan sol düşünce, hala bu durumu iyi niyetli halk yanlısı bir ihtilal olarak görmekte ve darbenin getirdiği siyasal ve sosyal kazanımlardansa, benzer durumlarda darbe yapma meşruiyeti getirmesine önem verilmiştir (İnsel, 2007: 939). Bu nedenle pek çok sosyalist akım askerleri de ilerici sınıflar arasına katmış ve devrimin en önemli aktörü konumuna yerleştirmiştir. Zaten MDD ve Yön'ün radikal, vatansever ve ilerlemeci subaylarla olan ittifakı aslında 27 Mayıs darbesini tekrarlamak isteğinin açık bir göstergesidir (Belge, 2009: 12).

Parlamentarizm, oy mekanizması ve seçimler ise ağırlıklı olarak sosyalistlerin hedef tahtasında olmuştur. TİP dışındaki akımlar, ülkedeki insanların çeşitli baskılar altında olduklarını, özgür olmadıklarını dile getirmiş; aslında kendi aleyhlerine olan partilere oy verdiklerini ve bu durumun da ülke yönetimine işbirlikçi kompradorların gelmesine neden olduğunu belirtmişlerdir. 1960'ların sonuna doğru bu eğilimler giderek artmıştır. Bu sosyalist kuşak giderek karşı çıktığı "her şeye" dönüşmüştür. Özgürlük, demokrasi, bireysel özgürlükler yerini daha çok emperyalizmle mücadeleye bırakmış; emperyalist işbirlikçi olarak gördükleri Adalet Partisi'ni başa getiren sisteme olumsuz bakışları da buna bağlı olarak olumsuz yönde ilerlemişti. Parlamentarizmden uzaklaştıkça da ülkeyi cahil toplumun oyunu alanın değil, aydın kesimin yönetmesi fikri desteklenmiştir. Elitlerin yönetiminin her türlü cahilin yönetiminden iyi olduğu fikri, erken cumhuriyet döneminde önemsenen elitlerin, Demokrat Parti ile hor görülmesi, alenen yapılan anti-entelektüalizm ve Demokrat Parti'nin çoğunluğu oluşturan cahil köylülerin oyuyla iktidarda

kalması ve indirilememesi, sol kesimde parlamentarizme dönük bir olumsuz bakışa neden olmuştur (Yıldırım, 2008: 28). Parlamantarizme dönük bu eleştirel yaklaşım içerisinde elitizm de barındırmaktadır. Halkın kendi fikrini yansıttığı araç olan seçimlere dönük bu bakış –ki 1950 seçimlerine dönük yorumlamalar bunu ortaya daha net koymaktadır- sosyalist akımlara hâkim olan halkın hala kurtarılması gereken bir kitle olarak görülmesi ve bu görevi üstlenme misyonundan da kaynaklanmaktadır.

TİP ise, en başından bu yana meclis içinde çözüm aramış, tepeden inme metotlara kapılarını kapatmıştı. Elbette TİP'e yakın dergilerde 27 Mayıs eleştirilmemişti ve bu durum bir tezat yaratmaktaydı. Ancak bu durum TİP'in legal sahada kalma çabalarından kaynaklı görülebilir. Siyaset üstünde hala devam eden asker etkisi, 27 Mayıs'a dönük olumsuz söylemleri minimum düzeyde tutmuş ve partiler kapatılma tehlikesine karşı 27 Mayıs'ı karşısına almaktan çekinmiş olabilirler. Metot olarak, diğer akımlardan farklı bir metot sunan TİP ise, gerek ülke çözümlemelerinde gerekse de devrim sonrası kalkınma stratejisinde önemli bir teorik fark ortaya koyamamıştır. Zaten TİP'in ideolojik olarak Behice Boran gibi güçlü teorisyenleri bünyesinde barındırmasına rağmen çeşitli gel gitler yaşadığı ve netlik elde edemediği açıktır. Sadun Aren de bunu dile getirmiş; hatta sosyalist devrim tezini bile MDD'cilerle mücadele için sonradan geliştirdiklerini, öncesinde TİP'in devrim aşaması nedir gibi bir derdi olmadığını belirtmiştir (1993:217-220). İdeolojik olarak netleşememe sorunu Aybar'ın siyasetinde de görülmüş; yurt gezilerinde işçiden çok köylüden destek gören Aybar'ın öncü sınıf olarak işçi yerine köylüyü koymak gerektiğini söylemeye başladığını; hatta bu konuda tüzük değişikliği bile önerdiğini biliyoruz (Aren, 1993: 56-64). Güler yüzlü sosyalizm gibi söylemlerle parti içinde tartışmalara sebebiyet veren Aybar, Bayındır'ın da kitabında belirttiği gibi çeşitli suçlamalara maruz kalmıştır. Sadun Aren, Aybar'ın Marksist terminolojiyle konuştuğunu ama aslında sosyal demokrat bir parti olmak istediğini belirtip, çeşitli ithamlarda bulunmuştu (2009: 199).

Sosyalist akımların dergilerine yansıyan tartışmalar, darbecilik ve pasifistlik suçlamaları arasında gidip gelmiştir. Bu tartışma özünde bir parlamentarizm tartışmasıdır. MDD ve Yön darbecilikle suçlanmış ancak TİP'in oyunu kuralına göre oynama ısrarı da pasifistlikle yaftalanmıştı. Hatta gençliğin TİP'ten yavaş yavaş kopuşu da bu durumdan kaynaklanmıştı. Ne var ki Güler, TİP'in o dönemki eleştirilen tavrının, ilerleyen zamanlarda aranan bir özellik olduğunu dile getirir. TİP'in parlamentarizm ve pasifizmini eleştiren insanların ise 25-30 yıl sonra TİP gibi kapsayıcı bir partiye gereksinim olduğunu belirtmesi ona göre ilginçtir (2015: 205).

Görünen o ki, 1965 seçimleri sosyalist sol açısından bir dönüm noktası olmuştur. O ana dek parlamenter sisteme soğuk olmayan burjuva devrimcileri, bu seçimle Cumhuriyet Halk Partisi'nin başarısız olmasının hayal kırıklığını yaşamış; Türkiye İşçi Partisi'nin meclise girmesini yeterli görmemiş ve iş birlikçi olarak niteledikleri Adalet Partisi'nin büyük bir başarıyla tek başına iktidarı gelmesi üzerine bu sistemin işbirlikçilerine yaradığı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak yine bu seçimle meclise giren TİP'in ise, gelecek seçimler için inancı artarken, sosyalistlerin meclise girmesine müsaade eden bu sisteme de olumlu yaklaşımlarına neden olmuştur. Güler farkı şöyle açıklar: "1965 seçimleriyle Avcıoğlu, 27 Mayıs'tan bu yana alınan yolu yeterli bulmaz ve hüzünlenirken, TİP yüzbinlerce oy aldığı için sevinmektedir" (Güler, 2015: 255).

Ülkede kendi görüşlerine göre tespit ettikleri sorunları çözmeye niyetlenen Türkiye solu, aslında kendi içindeki çelişkiyi hala çözememişti. Belge (1988: 160) bu durumu gözler önüne sermiş ve aslında milliyetçi olan ve çerçevesi burjuva olan bir geleneksel kalkınma projesine sahip olan bu akımlar – ki bu özellikler Kemalizm ile uyumludur –, dönemin ruhundaki bireysellik ve özgürlükçülüğü de bünyesine katmaya çalışmıştır. Ne var ki bu durum Kemalizm ile uyumsuzdur ve eylemlerindeki Kemalizm kalıplarının dışında olma hali ile kafalarının içindeki Kemalizm'den çok da uzaklaşmamışlık hali birbiri ile çelişmektedir.

O dönemki canlılığı ve etkinliğiyle geride tartışılacak pek çok şey bırakan Türkiye sosyalistleri gerçekten neyi başarmıştı? TİP'ten geriye örgütsel veya teorik olarak günümüze uzayan etkili bir miras kalmazken, biraz daha etkili bir teorik alt yapı kuran MDD ve Yön, ilerleyen yıllarda da pek çok sol akıma ilham kaynağı olmuşlardır. Ne var ki, taban olarak o dönemde de halka ulaşamayan, etkisi sınırlı kalan bir sosyalist miras gözlerimizin önünde durmaktadır. İçlerinde barındırdıkları elitistlik ve orduyu siyasete çekme çabası belirli aralıklarla su yüzüne çıkmaktadır. Soysal (1965) bu durum için "TİP mitinglerinde işçi ırgat edebiyatı yapılırken planlamacılar, aydınlar ve sosyeteden güzel hanımlar bunu alkışladı; ancak az ileride gerçek işçi ve ırgatlar Demirel'in mitinginde Demirel'i alkışlamaktaydı" diye yorum yapmıştır (3). Sonraki kuşaklara epik olarak öncülük etseler de, bu mitos kıvamındaki hikayeler ne yazık ki düzenli bir iktidar perspektifi bırakılmamasının, devlet olgusuna yapısal karşı çıkış barındıran bir mücadele bırakmayışın yerini tutmamaktadır. 1960lı yılların sosyalistleri Türkiye'deki sosyalist mücadeleye ruh katsa da, pratik mücadele mirası olarak 1970 kuşağının mirasının gerisinde kalmaktadır. İşçiler arasında büyük bir örgütlenme başarısı ve geleneği kuramayan bu akımlar, geriye bıraktıkları teorik tartışmalarla günümüzde akademik çalışmalara kaynaklık etmekte, aktif politik sahaya olan etkileri ise son derece sınırlı kalmaktadır.

KAYNAKÇA

- (1963a, Mart), Sosyal Adalet, 1: 3
(1963b, Mart), Sosyal Adalet, 2: 3
(1963c, Nisan), Sosyal Adalet, 5: 3
(1963d, Nisan), Sosyal Adalet, 7: 3
(1964a, Kasım), Yeni Çağ, 11: 646
(1964b, Ocak), Yeni Çağ, 1: 20
(1965a, Mart), Yeni Çağ (3) 260
(1965b, Şubat), Yeni Çağ (2):157-159
(1965c, Mart), Yeni Çağ (3): 260
(1965, Nisan), Sosyal Adalet, 13: 23
(1967a, Ocak), Emek, 1:5
1967b, Ocak), Emek, 2:7
(1967, Mayıs), Yeni Çağ, 5:386
(1967a, Mayıs), Ant, 22:3
(1967b, Şubat), Ant, 7:9
(1967c, Ocak), Ant, 1: 3
(1967d, Kasım), Ant, 45: 3
(1967e, Aralık), Ant, 52: 5
(1968a, Kasım), Aydınlık Sosyalist Dergi, 1 :24
(1968b, Aralık), Aydınlık Sosyalist Dergi, 2:92
(1968, Nisan), Emek, 69:3
(1968, Ekim), Yeni Çağ, 52: 734-736.
(1968a, Ağustos), Ant, 86:3
(1968b, Ocak), Ant, 55:10
(1968c, Mayıs), Ant, 74:3

(1968d, Mart), Ant, 63:3

(1969a, Mayıs), Aydınlık Sosyalist Dergi, 7: 12

(1969a, Mayıs), Emek, 1: 9

(1969a, Aralık), Yeni Çağ, 66: 928-930.

(1969b, Nisan), Aydınlık Sosyalist Dergi, 6: 427.

(1969b, Haziran), Emek, 3: 3

(1969b, Temmuz), Yeni Çağ, 61: 555

(1969c, Temmuz), Emek, 6: 16

(1969c, Temmuz), Aydınlık Sosyalist Dergi, 9: 169

(1969d, Ağustos), Emek, 9: 6

(1969d, Mayıs), Aydınlık Sosyalist Dergi, 7: 14-22

(1969e, Kasım), Emek, 15: 4-5

(1970, Mart), Proleter Devrimci Aydınlık, 17: 340

Ahmad, Feroz (2015), Modern Türkiye'nin Oluşumu (İstanbul: Kaynak Yayınları).

Akdere, İlhan ve Zeynep Karadeniz (1996), Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi-1 (İstanbul: Evrensel Basım Yayın).

Alpay, Şahin (1988), "68 Kuşağı Üzerine", Tarih ve Toplum, 41: 167-185.

Aren, Sadun (1993), TİP Olayı 1961-1971 (İstanbul: Cem Yayınları).

Atılgan, Gökhan (2009), Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı (İstanbul: Yordam Kitap).

Avcıoğlu, Doğan (1962a), Rejim Buhranı, Yön (10).

Avcıoğlu, Doğan (1962b), Demokrasi Düşmanları, Yön (16).

Avcıoğlu, Doğan (1963a), Devekuşu Politikası, Yön (56).

Avcıoğlu, Doğan (1963b), Devekuşu Politikası, Yön (56).

Avcıoğlu, Doğan (1965a), Cumhuriyet'in 42. Yılında, Yön (135).

Avcıoğlu, Doğan (1965b), Ortanın Solu, Yön (122).

- Avciođlu, Doğan (1966a), 27 Mayıs, Yön (165).
- Avciođlu, Doğan (1966b), Rejimin Geleceđi, Yön (167).
- Avciođlu, Doğan (1966c), Parlamentoculuk, Yön (158).
- Avciođlu, Doğan (1966d), Bir Sosyalist Stratejinin Esasları, Yön (185).
- Avciođlu, Doğan (1969b), Takke Düştü, Devrim (3).
- Avciođlu, Doğan (1976), Türkiye'nin Düzeni (İstanbul: Tekin Yayınevi).
- Bardar, Oya (2011), "Türkiye Solu Üzerine (Öz)Eleştirel Notlar", Doğu Batı, 15 (59): 11-35.
- Başkaya, Fikret (2011), "Türkiye Soluna Soldan Bakmak", Doğu Batı, 15 (59): 157-167.
- Bayındır, Güzella (2009), Akıntıya Karşı Behice Boran (İstanbul: Yazılama Yayınları).
- Belge, Murat (1988), "68 ve Sonrasında Sol Hareket", Toplum ve Bilim, 41: 153-166.
- Belge, Murat (2007), "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", Gültekingil, Murat ve Bora, Tanıl (Der.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi (Cilt 8) (İstanbul: İletişim Yayınları): 19-49.
- Belge, Murat (2009), "Nationalism, Democracy and the Left in Turkey", Journal of Intercultural Studies, 30 (1): 7-20.
- Bora, Tanıl (2015), Sol, Sinizm, Pragmatizm (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Boran, Behice (1970), Türkiye ve Sosyalizm Sorunları (İstanbul: Tekin Yayınları).
- Bugünün Türkiye'sinde Devrimci Eylem Nedir? (1969b, Kasım), Türk Solu (104).
- Cangızbay, Kadir (2011), "Sosyalizm ve Türk Solu", Doğu Batı, 15 (59): 167-177.
- Cemal, Hasan (1999), Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım (İstanbul: Doğan Yayıncılık).
- Çiçek, Atıl Cem (2016), Milliyetçilik Bayrağını Sosyalistler Taşır: Türk Siyasal Yaşamında Yön Dergisi (1961-1967) (İstanbul: Tezkire Yayınları).

Çulhaoğlu, Metin (2017), “İktidar Perspektifi Nedir Ne Değildir?”, <https://ilerihaber.org/yazar/iktidar-perspektifi-nedir-ne-degildir-78960.html> (25.11.2018)

Daldal, Aslı (2004), “The New Middle Class as a Progressive Urban Coalition: The 1960 Coup D'etat in Turkey”, *Turkish Studies*, 5 (3): 75-102.

Devrim Bildirisi (1969a), Devrim.

Doğan, E. (2010), “Parliamentary Experience of the Turkish Labor Party: 1965-1969”, *Turkish Studies*, 11 (3): 313-328.

Doğan, Erkan (2011), “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçilikle Eklemlemek”, *Doğu Batı*, 15 (59): 135-157.

Dorronsoro, Gilles ve Gourisse, Benjamin (2015), “The Turkish Army in Politics: Institutional Autonomy, the Formation of Social Coalitions, and the Production of Crises”, *Revue Francaise de Science politique (English Version)*, 65 (4): 67-88.

Eroğul, Cem (2013), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (İstanbul: Yordam Kitap).

Erten, Bağış (2007), “Türkiye'de 68”, Gültekingil, Murat ve Bora, Tanıl (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi (Cilt 8)* (İstanbul: İletişim Yayınları): 834-846.

Gencer, Sedat (2013), “Az Gelişmişlik, Geri Kalmışlık ve Kalkınma: İsmail Cem Örneğinde 1960'lı Yıllarda Solun Tarih Kurgusu”, *İnsan ve Toplum*, 3 (6): 155-191.

Güler, Aydemir (2015), *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar* (İstanbul: Yazılama Yayınevi).

Güneş, Turan (1962), *DP İktidarı*, Yön (4).

Gürel, Burak (2006, Kasım), “1970'li Yıllarda Türkiye Solu”, *Devrimci Marksizm*, 1(2):7-39, <http://www.devrimcimarksizm.net/en/burak-gurel-1970li-yillarda-turkiye-solu> (26.09.2018).

Hale, William (2011), “The Turkish Republic and its Army, 1923–1960”, *Turkish Studies*, 12(2): 191-201.

Harris, George (1965), “The Role of The Military In Turkish Politics”, *Middle East Journal*, 19 (2) :169-176.

İnsel, Ahmet (2007), “Solun Demokrasi Görüşü”, Gültekingil, Murat ve Tanıl Bora (Der.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol Cilt 8 (İstanbul: İletişim Yayınları): 935-967.

Kahraman, Hasan Bülent (2018), “1968'e Türkiye'den Bakmak”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kitap/kahraman/2018/05/11/1968e-turkiyeden-bakmak> (25.11.2018).

Kahraman, Hasan Bülent (2011), “Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi”, Doğu Batı, 15(59): 35-77.

Karpat, Kemal (1965), “Ideology in Turkey After the Revolution of 1960: Nationalism and Socialism”, Turkish Yearbook of International Relations, (6): 68-118.

Karpat, Kemal (2014), Türk Siyasi Tarihi (İstanbul: Timaş Yayınları).

Karsan, Gökhan (2005), “Eski Tüfek Bir Sosyalistte Milliyetçilik Sosyalizm İkillemi: MDD ve Mihri Belli”, Doğu Batı, 8(31): 233-249.

Karsan, Gökhan (2009), “Marksizm-Leninizm, Ulusalçılık ve Türk Sol Entelijansiya”, Akademik Araştırmalar Dergisi, (40): 43-62.

Kemal, Mehmed (1965), Öğünürken Geçmişe Bakmak, Yön (112).

Kuyaş, Ahmet (1999), “Osmanlı Türk Modernleşmesi ve Ordunun Siyasetteki Yeri Üzerine”, Cogito, (19): 259-267.

Kürkçü, Ertuğrul (1988), “Kapitalizm ile Komünizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön Hareketi”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (Cilt 6) (İstanbul: İletişim Yayınları): 2006-2007.

Landau, Jacob (1974), Radical Politics in Modern Turkey (Leiden: E. J. Brill).

Lipovsky, Igor (1991), “The Legal Socialist Parties of Turkey, 1960-1980”, Middle Eastern Studies, 27 (1): 94-111.

Parlamentarizm: Sosyalist Örgütün Yolundaki Tuzaklar (1968a, Ocak), Türk Solu (9).

Savran, Sungur (Haziran, 1987), “1960, 1971, 1980: Toplumsal Mücadeleler, Askeri Müdahaleler”, 11. Tez Dergisi, (6): 132-168.

Selçuk, İlhan (1965), Atatürkçülük Emperyalizme Karşı Savaş Demektir, Yön (137).

Soysal, Mümtaz (1963), 27 Mayıs, Yön (76).

Soysal, Mümtaz (1965), Ortanın Solu mu Sorumlu?, Yön (133).

Şener, Mustafa (2007), “Türkiye İşçi Partisi”, Gültekingil, Murat ve Tanıl Bora (Der.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi: Sol (Cilt 8) (İstanbul: İletişim Yayınları): 356-432 .

Şener, Mustafa (2015), Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset (İstanbul: Yordam Kitap).

Tanyol, Cahit (1966), Sömürge Demokrasisinin Nitelikleri, Yön (174).

Timur, Taner (1962), Liderimiz Var Mı?, Yön (9).

Türkiye'de Karşı Devrim (1969a, Şubat), Türk Solu (64).

Ulus, Özgür Mutlu (2016), Türkiye'de Sol ve Ordu (1960-1971) (İstanbul: İletişim Yayınları).

Uyanık Olalım (1968b, Ekim), Türk Solu (49).

Yıldırım, Sinan (2008), “Demokrat Parti ve Dönemi: Sol Tarihyazımında Kayıp Zamanın İzinde”, Praksis (18): 23-42.